

Deze kerkdiensten waar een der ordeleden het woord pleegt te voeren, onderscheiden zich door een eenvoudige, zinnige liturgie, waarbij de verschillende groote godsdiensten elk door een kaars worden voorgesteld. Deze kaarsen worden achter-eenvolgens aangestoken aan het groote licht, dat het middelpunt vormt der ceremonie.

Er ligt dus een waas van Oostersche mystiek over. Doch het Soefisme wordt daardoor geheel gekarakteriseerd, aldus de correspondent.

Dit symbool geeft ten duidlijkste het karakter der Soefi-beweging weer. De Soefi's willen geen afzonderlijke secte aanschijn, en daardoor het aantal elk op de ware leier aanspraak makende kerken nog weer vergroeten. Hun doel is juist de synthese te bevorderen tusschen de bestaande godsdienstgemeenschappen. De leden der oude bijen, wanneer zij zich naartoe gedrongen voelden, aangesloten bij de kerk of de vereeniging, waarvan zij reeds deel uitmaakten. Want het Soefisme vindt de waarheid in alle kerkgenootschappen en religieuze bewegingen.

De gewone redeneering van zooveel bewegingen! Ieder mag lid van zijn kerk blijven. Maar het zet zijn kerkdiensten op Zondag!

Toch is dit alles overheerschende kenmerk van verdraagszaamheid geenszins een bewijs van vaagheid.

Inayat Khan en de zijnen bezitten wel degelijk een scherp omlijnd, zeer principieel levensprogramma. En wanneer wij dat in groote trekken weergeven, zal de lezer zich afvragen, of voor deze boodschap van consequente vrijzinnigheid een vreemde deling uit het Oosten naar Holland moest komen.

Indedaad, allicht had Inayat Khan rustig in Indië kunnen blijven, zoo de predikers der Nederlandsche vrijzinnigheid de consequentie van hun beginsel onbeschroomd hadden aanvaard. Wanneer de Sadoe Soendar Sing de onbetaalde rekening is van de orthodoxie, is de Pir-o-Murshid der Soefi-Orde de onbetaalde rekening der vrijzinnigheid. Dit is het geheim en de aantrekkingskracht van Inayat Khan's prediking, dat men er, zonder het taktisch voorbehoud tegenover kerken en groepen, het vrijzinnig godsdienstig beginsel in vindt belichaamd, dat voor velen, mits onvoorwaardelijk en in positieven vorm gepredikt, nog steeds de bekoring heeft van het gezaghebbend woord.

Een buitenkansje voor de vrijzinnigheid alzo, dat haar door geen „orthodoxe“ zal worden benijd!

Maar wat nu het „principieel“ van het Soefisme betreft:

Inayat Khan gaat uit van het soevereine recht der persoonlijkheid om ook in ethiek en religie volkomen zichzelf te wezen. De tekst uit Koran 86:7, volgens welken ieder mensch, die zijn eigen bijzondere lijn in het leven volgt, past in het plan van het geheel en ten slotte niet alleen zijn eigen doel, doch het eene einddoel van allen bereikt, vindt hij hem toepassing. Derhalve dient ieder ook volkomen vrijheid te hebben, zich aan te sluiten bij de religieuze organisatie, die hem past.

Ogenschildlijk in strijd met deze alzijdigheid leert het Soefisme, dat er slechts een leeraar is, die als medium van den eonen, eeuwigen en eenigen God, de waarheid aan de menscheid mededeelt. Die ééne leeraar echter belichaamt zich in verschillende gedaanten: Shiva, Boeddha, Rama, Krishna, zoowel als Abraham, Mozes, Christus en Mohammed zijn slechts de verschillende klederen, gedragen door denzelfden persoon. Wat het geloof in den komenden wereldleeraar of dat van de wederkomst van Christus betreft, staat de Soefi op hetzelfde standpunt. De openbaring zal niet in één bepaald persoon behoeven te zijn. Ieder krijgt den wereldleeraar, dien hij noodig heeft. Dengenen, die verwachten, dat de leeraar een man zal zijn, zal een man de boodschap brengen; han, die een vrouw als leeraar verwachten, moet een vrouw haar verkondigen. „Er is een antwoord voor iederen roep.“

Wij kunnen hier den uitroep „Elk wat wils“ niet inhouden. God schikt zich dus geheel naar den mensch. Ook hier weer is het subjektivisme de zuurdeesem.

Wat er op die manier van het openbaringsbegrip moet terecht komen, laat zich denken. Als hij wil, krijgt ieder een openbaring apart.

Nu het absolute door de democratie is vervangen, zal ook de openbaringsvorm zonder bemiddeling van hooger hand geschieden. Zij, die geen middelmeer van nood hebben en voor wie zelfs de godachte aan de inneming van een tusschenpersoon in gemoedszaken onaangenaam is, zullen een rechtstreeksche openbaring ontvangen; ook zal er een collectief middelarschap mogelijk zijn. Wat de schriftuurlijke openbaring betreft, „er is“, zegt Inayat Khan, „één heilig boek: het heilige boek der Natuur“; dat is „het eenige geschrift dat den lezer licht kan geven“, en voorzover dat licht werkzaamst wordt in de geschreven rollen, hetzij deze den tekst van Vedanta, Zendavesta, Kabala, Bijbel of Koran bevatten, bezit het gezag.

Het Soefisme is dus volslagen naturalisme. Het leeft uit het heilige boek der natuur.

Veel schijnt het daaruit echter niet te kunnen lezen. Immers:

De Soefi is de consequente vrijdenker, die aan ieder toestaat zijn eigen pad te vervolgen en de beginselen van anderen niet aan de zijne te toetst. Het is ongelooft, te verkondigen: „zij leeft uw leven op de verkeerde wijze; wordt zoo als ik!“ Somtijds blijkt het geloof slechter te zijn dan het ongelooft; als n.l. iemand, vastgeroest

niet toestaat dat zijn geest het leven dieper onderzoekt, leiding en raad van anderen afslaand, opdat hij zijn eigen geloof moge bewaren.

Het Soefisme, ofschoon in sommige opzichten met de theosofie verwant, staat derhalve in zoverre daar lijrecht tegenover, dat het geen vastgestelde „waarheid“ propageert noch vastgestelde „kennis“ beweert te bezitten.

Van de belofde „belijning“ en „principieelheid“ blijft dus niets over. Het Soefisme brengt geen „kennis“. Het voedt zich met oppervlakkige klanken en holle mystiek. En om nu ook het overige over te nemen:

Zijn zedeleer is vervat in de atelling, dat er één wet is: de wet van wederkeerigheid, welke men kan nakomen door een onzelfzuchtig gemoed te paren aan ontwaakt rechtsgevoel. Anders uitgedrukt „Wat zij wilt dat de menschen u doen, doe hun ook alzoo.“

Omtrent de theodicee leert Inayat Khan, dat God geen wezen is, afgescheiden van den mensch. Als hij de menschen doet lijden, lijdt Hijzelf mee, evenals de geheele mensch lijdt, wanneer de hand een zwaar gewicht op de voeten laat vallen. Ook beschouwt hij het verschil tusschen zonde en deugd als betrekkelijk; „goed“ en „kwaad“ zijn vergelijkende termen.

Criterium is, dat de deugd gelukkig maakt en de zonde ongelukkig. Zonde en deugd zijn ook weer volstrekt individueel. „Als iemand werkelijk gelukkig is in zijn „zonde“, kan men gerust aannemen dat deze voor hem inderdaad een deugd is, en dat slechts voor ons, van ons gezichtspunt, zijn handeling zondig lijkt. Daarom houdt de Soefi zijn aandacht gericht op zijn eigen reis en beoordeelt hij anderen niet.“

Het „hiernamaals“ van het Soefisme niet tijdelijk, laat staan, plaatselijk op. Het betreft hier een verschil in aspect tusschen de voorbijgaande uiterlijke en de eeuwige innerlijke wereld. Maatschappelijk blijkt Inayat Khan zeer vooruitstrevend; hij verwacht een geloidelijke vermenging van de rassen en de toeneming van een democratische geest onder de volken. De tegenstelling tusschen de klassen zal verdwijnen en er zal zich een menselijke broederschap ontwikkelen. Ook de huwelijksvormen zullen de handhaving van de persoonlijkheid meer vrijheid laten; man en vrouw zullen als kameraden zijn, onafhankelijk en ongebonden. Getrouwde vrouwen zullen bij haar eigen naam worden genoemd en de kinderen heeten naar hun geboorteplaats in plaats van naar hun familie.

Dezelfde zedeleer vindt men ook bij Haecckel e.a. Walgelijk is bepaald de Soefistische zonde-beschouwing.

De heerlijkheid van zijn „hiernamaals“ kan het onrustig menschenhart niet bekoren.

En de toekomst-maatschappij naar Soefistische beginselen?

Laat ons daar maar niets van zeggen.

Het Soefisme zou een „vrij talrijke schare“ aanhangers in ons land hebben?

Het is psychologisch haast niet mogelijk.

Het bevat altemaal oude denkbeelden, goed door elkan-der geschud.

Het nieuwe ontbreekt ten eenenmale.

Maar al tell het ook weinig aanhangers, zoo moeten we toch deernis met hen gevoelen.

Arme, arme zielen!

HEPP.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN.

Sociale Vrede.

V.

In het eerste artikel is betoogd, dat uit het begrip maatschappij voortvloeit, dat de sociale vrede bestaat in de harmonische ontwikkeling van alle geleidingen. Het tweede artikel sloot zich daarbij aan en zette uiteen, dat deze zelfde beschouwing van den socialen vrede gerecht wordt door den inhoud van het begrip vrede.

In het derde artikel is gehandeld over de sociale ongelijkheid en het onderscheid tusschen dit probleem en de sociale kwestie, en in het vierde is in het kort het standpunt van Rousseau weergegeven.

Over het Marxisme kan ik kort zijn.

Het zal niet noodig wezen in den breede te handelen over het stelsel van hem, die de vader van het hedendaagsch socialisme kan genoemd worden. Zijn gedachten zijn onder ons allen bekend, en wij weten evengoed als wij onze eigen christelijke beschouwing kennen, hoe het socialisme denkt over de ongelijkheid in het maatschappelijk leven, en over den socialen vrede. Toch wil ik iets van Marx' opvatting zeggen. Hij is in zijn ideeën een volgeling van den wijsgeer Hegel, doch met dien verstande, dat zijn opvatting, en met name zijn opvatting van de geschiedenis, „het systeem van Hegel ondersteboven gezet“ is. Voor Hegel was n.l. de geschiedenis de zelfontwikkeling van de idee. In het gebeuren der menscheid ontvouwde zich het absolute, de absolute idee, en alles, zoowel in natuur als in het menschenleven, is staat en maatschappij vormde een bepaalde trap van haar „onploffing“. Doch Marx wil, al aanvaardt hij deze evolutionistische gedachte, van die overheersching der idee niet weten. Niet het ideale is primair, zegt hij. Niet de ontwikkeling van de idee beïnvloedt den wereldgang, maar het materiële geeft den toon aan. De productiewijze is er eerst. De wijze van voortbrenging der aardsche goederen bepaalt de ideeën van godsdienst, recht,

onderbouw, het andere de bovenbouw, en dat stoffelijke is de oorzaak van alle wenteling, alle wijziging, en ook van alle ellende in de wereld. Wie dus de ongelijkheid wil verklaren, moet tot deze economische basis doordringen, en ook de ongelijkheid van nu is slechts door deze factoren te verstaan.

Hoe ziet de wereld er dan uit?

Op die vraag kan alleen een antwoord worden gegeven, wanneer wij de maatschappelijke verhoudingen kennen, want elke periode, elk tijdvak van menscheijk samenleven heeft haar eigen sociale toestanden. Die zijn niet door alle eeuwen gelijk. De wereld verandert gedurig weer, en in haar historie werkt een ijzeren ontwikkelingsdrang, die telkens weer het oude doet vergaan, en den mensch brengt in een nieuwe levensphase. Zoo moest de oudheid wijken voor de middeleeuwen. Zoo zijn deze verdrongen door den tijd na de reformatie, en zoo leven wij in den nieuwen tijd, die kennelijk naar een nog nieuwere periode stuurt. Deze nieuwe tijd nu wordt, wat de materiële levensfactoren betreft, beheerscht door de kapitalistische productiewijze. De werkgever ontvangt arbeid van den arbeider, die gedwongen is door de behoeften van het leven zijn arbeid voor minder te verkoopen, dan de eigenlijke waarde is. Daardoor geniet de patroon, of beter gezegd de kapitalist de meerwaarde van den arbeid zijner werklieden, en hoopt zijn kapitaal zich op. Hij verrijkt zich ten koste der proletaren, die hoe langer hoe meer verarmen, en zoo komen er twee groote klassen tegenover elkaar te staan: die der bezitters en der niet-bezitters, die der kapitalisten en der arbeiders. De eerste klasse bezit de productie-middelen, maar bedient ze niet; de laatste bedient ze, maar bezit ze niet; de eerste heeft het kapitaal, maar werkt er niet voor; de laatste werkt er voor, maar heeft niets dan haar kracht en haar kroost.

Tusschen die beide is geen verzoening mogelijk.

Er is tusschen beide een felle klassenstrijd.

Dien predikt Marx niet, maar die is er, en wat hij doet, is niets dan die antihese te constateren, en de menschen tot het bewustzijn brengen, dat zij is en alleen opgeheven kan worden door de zegepraal van een der beide partijen. Die overwinning partij zal volgens Marx het proletariaat zijn. De onteigenaars van nu zullen onteigend worden. De armen van nu zullen hun rijkdom erven, en dat zal noodzakelijk gebeuren door het ontwikkelingsproces, dat in de maatschappij bezig is. Wel moeten de arbeiders dat proces een beetje verhaasten. Zij kunnen bij de geboorte der nieuwe maatschappij optreden als „Geurtschilfers“, en dan moeten zij voor een revolutie niet terugdeinzen. Revoluties zijn slechts geboorteweeën, waaruit de vreugde rijst van een nieuw leven. En wordt zoo de onderbouw vernieuwd, dan komt er ook een andere bovenbouw. Het socialisme brengt een nieuwe zedelijkheid, een nieuwe kunst, een nieuw recht, en volgens de Bijde Wereldgroep zelfs een nieuwe religie.

Wat vloeit hieruit voort voor de ongelijkheid?

Dit, en hier is de verwantschap met Rousseau al zeer duidelijk, dat deze ongelijkheid opkomt uit de maatschappij, en te danken is aan economische factoren. Zelfs moeten de natuurlijke verschillen, die toch geen gevolg kunnen zijn van de productiewijze, zooveel mogelijk worden beperkt, en die rijk gevarieerde wereld van ongelijkheid dient, zover men maar eenigszins gaan kan, verklaard uit stoffelijke oorzaken. Daaruit spruit op de onderscheiding, de tot bittere tegenstelling geworden onderscheiding tusschen werkgevers en werknemers; daaruit het contrast tusschen rijken en armen, en daaruit zelfs de verscheidenheid op geestelijk gebied. Want omdat de arbeiders niet over kapitaal beschikken, omdat hun jarenlang de gelegenheid ontbrak hun kinderen een voldoende opvoeding en ontwikkeling te bezorgen, omdat de schatten der cultuur buiten hun bereik lagen, omdat hun leven, hun ziel afgestompt werd in en door den geestdoodenden en afnattenden arbeid, vindt ge het intellect, het genie, het talent, de geestesprioriteit, zoo zegt het socialisme, niet onder hen, maar heeft de bezittende klasse door haar uitbuiting alles voor zich gehouden. Ook dus de verbijzondering op het terrein der ideale cultuur vindt haar oplossing in den stoffelijke onderbouw, en aan de misstanden, die in deze ongelijkheid, aan de schrijnende tegenstellingen, die in deze schakeeringen heerschen, kan alleen een einde gemaakt worden door verandering van den onderbouw in bovengenoenden zin.

Deze verklaring rekent dus niet met God.

Zij schakelt Zijn bestel geheel en al uit.

Zij legt alles in de handen van den mensch. Of liever, zij wijst de maatschappij als hoofd-oorzaak en hoofdschuldige aan, maar als dat het geval is, wanneer zij de oorzaak is van al het kwaad in de ongelijkheid, dan is het vonnis des doods geveld. Dan moet zij zoo spoedig mogelijk verdwijnen. Dan heeft de mensch, en met name het proletariaat, dat de dupe van die slechte maatschappij is, het volle recht haar ondersteboven te keeren, en... de revolutie is geëgilimeerd.